

İKİ SAFEVİ ŞEHZADESİ: SAM VE BEHRAM MİRZA

Eralp ERDOĞAN^{1**}
İsmail OKUMUŞ²

Öz

Şah İsmail, vefatının ardından Tahmasb, Elkas, Behram ve Sam adlı dört oğul bırakmıştı. Oğullarından Tahmasb Mirza tahta geçtiğinde hem iç hem de dış tehditlerle uğraşmak zorunda kalmış, bu zorlukları kardeşlerinden destek alarak çözmeye yoluna gitmiştir. Sam Mirza, genç yaşta Horasan Valisi olmuş, Özbeklere karşı savunmada önemli roller üstlenmiştir. Ancak görevini terk etmesi, onu Şah'ın gözetiminde münzevi bir hayata sürüklemiştir. İsyan girişimleri ve Osmanlı ile ilişkileri, hanedan içinde huzursuzluk yaratmıştır. Behram Mirza, daha sadık bir figür olarak çeşitli valilikler ve askeri görevlerde yer almıştır. Osmanlı-Safevi mücadelelerinde başarılar elde etmiş ancak Gilan Valiliği'ndeki yönetim sorunları itibarını zedelemiştir. Kardeşi Elkas Mirza'nın isyanını bastırmış ancak 34 yaşında hastalıktan vefat etmiştir. Safevi mirzalarının kaderi, dönemin hanedan içi rekabet ve politikalarının karmaşıklığını yansıtmaktadır. Şah Tahmasb, bu süreçte merkezi otoriteyi güçlendirmeyi başarmış ancak kardeşleriyle ilişkileri devleti içsel zayıflıklara açık hale getirmiştir. Sam ve Behram Mirza'nın hayatları, bu dönemdeki politik ve askeri gerilimlerin bir özeti niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler: Safeviler, Şah Tahmasb, Sam Mirza, Behram Mirza

TWO SAFAVID PRINCE: SAM AND BAHRAM MIRZA

Abstract

After the death of Shah Ismail, he left behind four sons: Tahmasb, Elkas, Behram, and Sam. Among them, Tahmasb Mirza ascended the throne and had to contend with both internal and external threats, seeking to resolve these challenges with support from his brothers. Sam Mirza became the Governor of Khorasan at a young age and played significant roles in defending against the Uzbeks. However, his abandonment of his duties led him to live a reclusive life under the Shah's supervision. His attempts at rebellion and relations with the Ottomans caused unrest within the dynasty. Behram Mirza, on the other hand, was a more loyal figure, serving in various governorships and military roles. He achieved successes in Ottoman-Safavid conflicts but suffered a loss of reputation due to administrative issues during his governorship in Gilan. Although he suppressed the rebellion of his brother Elkas Mirza, he passed away at the age of 34 due to illness. The fates of the Safavid princes reflect the complexity of intra-dynastic rivalries and political dynamics of the period. During this time, Shah Tahmasb succeeded in strengthening central authority, but his relationships with his brothers left the state vulnerable to internal weaknesses. The lives of Sam and Behram Mirza serve as a summary of the political and military tensions of the era.

Keywords: Safavids, Shah Tahmasb, Sam Mirza, Bahram Mirza

¹ Doç. Dr, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
ORCID: 0000-0002-1807-2745

^{**} Sorumlu Yazar (Corresponding Author): erdogan@nku.edu.tr

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
ORCID: 0009-0000-6839-8738

Başvuru Tarihi (Received): 01.02.2025 **Kabul Tarihi** (Accepted): 18.04.2025

Giriş

Şah İsmail, 37 yaşında vefat ettiğinde, Çaldıran yenilgisinin etkileri hâlâ sürüyor, devlet ise Kızılbaş emirlerinin neden olduğu iç huzursuzluklarla sarsılıyordu. Geride ise bu sorunlarla mücadele edebilecek dört oğul bırakmıştı: Tahmasb Mirza, Elkas Mirza, Behram Mirza ve Sam Mirza (İskender Bey Münşî-yi Türkmen, 2019, s. 51).

Devleti yeniden toparlayabilecek 4 varis bırakmasına rağmen hepsi küçük yaştaydı. Çocuklardan en büyüğü olan Tahmasb Mirza, henüz 10 yaşında tahta geçtiğinde ilk olarak Kızılbaş oymaklarının hakimiyet mücadelelerine şahit oldu. Saltanatının ilk yıllarında Kızılbaş liderlerin gölgesinde kalmış ancak zamanla merkezi otoriteyi güçlendirmek ve Kızılbaşların devlet üzerindeki nüfuzunu azaltma yolunda önemli gelişmeler kat etmişti.

Şah Tahmasb hem devlet içinde yaşanan olaylara çözüm getirmiş hem de Osmanlı ve Özbeklere karşı başarılı mücadeleler yürütmüştür. Bunu yaparken ise diğer kardeşleri Elkas, Behram ve Sam Mirza'ya önemli görevler vererek onların da desteğini almaya çalışmıştır. Kardeşlerine karşı daima sevgi ve merhametle yaklaşıp da bazı kardeşlerinin isyanlarını engellemeyi başaramayan Tahmasb, özellikle Elkas Mirza'nın Osmanlı'ya sığınması ile zorlu günler geçirmiştir.

Elkas Mirza, 1545'te tahtı ele geçirmek için isyan etmesine rağmen Şah Tahmasb tarafından affedilmişti. Ancak iki yıl sonra yeniden harekete geçerek Derbend'de kendi adına hutbe okuttu ve şahlığını ilan etti. Bunun üzerine, yapılan mücadeleyi kaybedince Kırım üzerinden İstanbul'a giderek Kanuni Sultan Süleyman'a sığındı. Osmanlı'ya sığınarak, tahtı ele geçirmek için önemli bir müttefik elde eden Elkas Mirza, Kanuni'yi yeni bir İran seferine ikna etti. Osmanlı ile birlikte hareket ederek İran içlerine seferlerde bulundu ancak bazı davranışları yüzünden Kanuni'nin desteğinden mahrum kaldı. Yalnız kalan Elkas Mirza, nihayetinde ele geçirilerek önce hapsedildi ardından Tahmasb'ın emriyle katledildi (1550) (Aliev, 1995, s.55; Şefkat, 2022; Gündüz, 2010, s. 414).

Şah Tahmasb, yaşadığı olumsuz hadiselerle rağmen devleti güçlü bir şekilde yönetmiş ve Safevi hanedanının istikrarını korumayı başarmıştır. 52 yıl boyunca tahtta kalan ve Safevi tarihinde en uzun süre hükümdarlık yapan Tahmasb'ın, diğer kardeşleri Sam ve Behram da Safevi tarihinde şüphesiz önemli bir yere sahiptir.

Şah İsmail'in *Şehname* eserine verdiği önem göz önünde bulundurulduğunda, Behram³ ve Sam⁴ isimlerinin, *Şehname*'deki karakterlerden seçilmiş olması oldukça muhtemeldir. Bu iki Mirza hakkında fazla bilgi bulunmamakla birlikte özellikle bazı olaylarda adlarından sıkça bahsedilmiştir.

1. Sam Mirza

Şah İsmail, henüz 2 yaşındaki oğlu Tahmasb Mirza'yı, lalası Emir Han Musullu eşliğinde Horasan bölgesinin yeniden imar edilmesi için görevlendirmişti (Gıyasüddin Handmir, 2001, s. 554). Ancak oranın tek hâkimi gibi hareket eden Emir Han, Gıyaseddin Muhammed'in de Horasan'a görevlendirilmesiyle otoritesini sarsılmış hissetti. Bunun üzerine 1521'de Herat kuşatmasında Gıyaseddin'e yardım göndermeyen Emir Han, Gıyaseddin'in durumu Şah İsmail'e rapor edeceğini öğrenince onu öldürdü. Kazvini'nin "garip olay" (Budak Münşi Kazvinî, 2023, s.79) olarak nitelendirdiği bu durum, Sam Mirza'nın devlet yönetimine dahil edilmesine yol açtı.

³ Sasani hükümdarlarından olan ve 420-438 yılları arasında hüküm süren Behram-ı Gur'un hayatı, av ve aşk maceraları *Şehname*'ye konu olmuştur. Bk. (Konukçu, 1992, s. 356). Ayrıca bk. Çınar, 2017).

⁴ *Şehname*'nin önemli karakterlerinden biri, Neriman'ın oğlu olan Sam'dır. Zal'ın babası olarak tanınan Sam, Feridun ve Menuçehr dönemlerinde İran'ın önde gelen kahramanlarından biri olmuştur. Feridun, ona "dünya pehlivani" unvanını layık görmüştür. Bk. (Yıldırım, 2008, s. 604).

Bu olayın ardından Emir Han Musullu, Herat'tan azledilmiş ve Tahmasb Mirza Tebriz'e çağrılarak yerine, henüz 5 yaşında olan Sam Mirza, 1522 yılında Horasan'a atanmıştır. 1517 yılında Meraga'da doğan Sam Mirza'nın devlet işlerine dahil edilmesi böyle başlarken, ona yardımcı olması için lalası Durmuş Han görevlendirilmiş ve Durmuş Han, Horasan'ın yeni Emirü'l umerası olmuştur (Emir Mahmud Hondmir, 1370, s. 205).

Bu atamadan kısa süre sonra Şah İsmail'in vefatı ile Tahmasb Mirza tahta geçti. Genç yaşta tahta çıkan Tahmasb'ın tecrübesizliği ve Şah İsmail'in ölümü ile Kızılbaş emirlerinin yarattığı ihtilaflar bir otorite boşluğu oluşturunca, Özbekler Horasan'ı yeniden elde etmek amacıyla sefere çıktı. Bu dönemde Herat valisi olan Sam Mirza'nın şehri de akınlara maruz kalınca, deneyimli bir devlet adamı olan Durmuş Han'ın gayreti ve tertibiyle Herat şehri kuvvetlendirilerek savaşa hazır hale getirildi (İskender Bey Münşi-yi Türkmen, 2019, s. 57). Oluşan tehdit üzerine, Durmuş Han kaleyi güçlendirmiş, erzak depolamış, askerlerin duracakları yerleri belirlemiş ve Sam Mirza'yı kalenin merkezinde korumaya almıştı (Javanshir, 2007, s. 373).

Sam Mirza henüz küçük olduğu için Durmuş Han bu kuşatmada ön plana çıkmış ve yazışmalar onun üzerinden yapılmıştır. Herat'ı kuşatan Özbek komutan Küçüm Han, Safevi mirzası yerine lalası Durmuş Han'a hitaben mektup göndermesine rağmen cevabın Sam Mirza'nın adına yazıldığı görülmektedir. Kaleyi teslim etmeleri istenen mektuba Sam Mirza cevaben;

“Hanların başı Küçüm Han şahlık yardımıyla bilmelidir ki: lalam Durmuş Han'a gönderdiğin mesajdan haberdar oldum. Senin gibi kavgaları gören, bu gibi konularla uğraşan ve işlerde deneyim sahibi olan birine, böylesi istekte bulunmayı hiç yakıştıramadım. Dergahımızın kılıcının hışmını düşünerek namusunu koruman için kendi ülkeneye dönmen gerekir.” diye yazmıştır (Rumlu Hasan, 2004, s. 232).

Durmuş Han'ın ve kendisinin de tabi olduğu Şamlu taifesinin etkili savunması sayesinde Özbekler kuşatmada başarı elde edemedi. Kızılbaşların yapmış oldukları ataklar sayesinde birçok kayıp veren Özbek ordusu geri çekilmek durumunda kaldı (Emir Mahmud Hondmir, 1370, s. 131; Rumlu Hasan, 2004, s. 232).

Kuşatmanın başarıyla savunulmasından kısa bir süre sonra, 1525 yılında Durmuş Han vefat etti. Sam Mirza 8 yaşındaydı ve kendisine lala olarak yine Şamlu taifesinden Durmuş Han'ın kardeşi Hüseyin Han tayin edildi (Şah Tahmasb, 2001, s. 20). Hüseyin Han da lala olarak atandığı andan itibaren kardeşi Durmuş Han'ın yaptığı gibi Herat'ı tahkim etmiş ve şehirde atamalar yapmıştır (İskender Bey Münşi-yi Türkmen, 2019, s. 59). Zira Durmuş Han'ın vefat etmesi ve akabinde gelişen olayları fırsat bilen Ubeydullah Han tekrar Horasan seferine çıkmıştı (1526). Özbekler bu sefer ile birlikte 1527'de Esterabad'ı ele geçirdi; Merv'den Meşhed'e kadar olan bölgeleri fethederek buralara valiler atadı. Ubeydullah Han bizzat Sam Mirza'nın şehri Herat üzerine yürüdüysen de kışın yaklaşması nedeniyle Herat seferini bahara erteledi. 1528 yılı baharında yeniden harekete geçen Ubeydullah Han, Herat'ı kuşatma altına aldı. Kuşatmanın dördüncü ayında şehre giriş çıkışlar engellendiği için şehir halkı açlık ve susuzlukla mücadele etmeye başladı. Kuşatmanın yedinci ayında Şah Tahmasb'ın Horasan'a gelmekte olduğu haberi gelince Ubeydullah Han, Herat'dan çekildi (Çınar, 2011, s. 60; Türk, 2017, s. 34; Yücel, 2012, s. 22). Safevi şehzadesinin kalede olması Kızılbaşların motivasyonunu şüphesiz arttırmıştı. Türlü hamlelerle kalenin müdafaası başarıyla sağlanmış, hatta erzak yetersizliğinden dolayı sivil halk kaleden çıkarılarak erzaklar askere taksim edilmişti (İskender Bey Münşi-yi Türkmen, 2019, s. 59). Hüseyin Han'ın almış olduğu tedbirler, kuşatmanın uzaması ve Şah'ın ordularının Herat'a doğru yola çıkması Herat kuşatmasını başarısız kılan etkenlerdi. Kuşatmanın ardından Özbeklerle yapılan ve galibiyetle sonuçlanan Cam Savaşı'nda Sam Mirza ordunun sol kanadında konuşlandırılmıştı (Javanshir, 2007, s. 378).

1530 yılına gelindiğinde ise Ubeydullah Han, ordusuyla önce Meşhed'e saldırarak iki aylık bir kuşatma sonunda şehri ele geçirdi ve Kızılbaşları katletti. Daha sonra Herat'a yöneldi. Bunun üzerine şehri savunamayacaklarını düşünen Sam Mirza ve Hüseyin Han Özbeklerin geri çekilmesi şartıyla şehri terk etme teklifinde bulundular. Ubeydullah Han teklifi kabul etti. Böylece Sam Mirza ve lalası Hüseyin Han, Herat'ı terk ederek Sistan üzerinden Fars'a gitti (Emir Mahmud Hondmir, 1370, s. 270; Abdi Bey Şirâzî, 2019, s. 60). Sam Mirza'nın şehirden çıkmasıyla Ubeydullah Han, kaynaklara göre yetmiş bin kişilik ordusuyla, aynı yıl Horasan seferine çıkmış ve Herat'ı ele geçirmiştir (İskender Bey Münşî-yi Türkmen, 2019, s. 66). Daha sonra Şah'ın geldiği haberi duyulunca Ubeydullah Han geri çekilmiş ve ordusuyla birlikte Buhara'ya geri dönmüştür. Sam Mirza'nın Herat'ı terk ederek bu şekilde savunmasız bırakmasına Şah Tahmasb kayıtsız kalmamış, Sam Mirza'yı görevden alarak yerine diğer kardeşi Behram Mirza'yı Herat valiliğine tayin etmiştir.

İzinsiz bir şekilde Herat'ı terk eden Sam Mirza ve lalasının bu hareketi Vezir-i Azam (İtimatü'd Devle)⁵ olan Çuha Sultan tarafından isyan olarak nitelendirilmiştir. 1531 yılında Çuha Sultan; Hüseyin Han ve Sam Mirza'ya mektuplar yazarak Horasan valiliğini hatta Horasan'dan daha bayındır bir bölgenin valiliğini vereceğini taahhüt etmiştir. Bu vaatler Sam Mirza ve Hüseyin Han'ı Şah'ın huzuruna çıkmaya ikna etmiştir (Abdi Bey Şirâzî, 2019, s. 61). Bu gelişmelerin ardından Sam Mirza, lalası Hüseyin Han ile birlikte Şiraz'a gitmiş ve sonrasında İsfahan'da Şah Tahmasb'ın huzuruna çıkmıştır. Şah Tahmasb, Hüseyin Han'ı samimi bir şekilde karşılasa da Herat'ı savunmadığı için görevden almıştır (Emir Mahmud Hondmir, 1370, s. 275). Sam Mirza'nın huzura çıkışı Tahmasb'ın bizzat kaleme aldığı Tezkire'de şöyle geçmektedir. "Hüseyin Han ve Sam Mirza'yı emirlerin şefaati üzerine, İsfahan'ın Kenduman yaylasında askerleriyle beraber huzura getirdiler. Sam Mirza, huzuruma getirilinceye dek alnını birkaç kez yere değdirdi; ona umut verdim ve kendisini yanımda hareme götürdüm." (Şah Tahmasb, 2001, s. 28). Şah Tahmasb'ın sözlerinden anlaşılacağı üzere Sam Mirza'nın, isyan niteliği taşıyan bu hareketinden sonra, başkentte kalması daha uygun bulunmuştur.

Özbekler 1532 yılında, Behram Mirza'nın yönetiminde olan Herat'ı yeniden kuşatınca, Şah Tahmasb yardıma gelmiş ve şehri muhasaradan kurtarmıştı. Behram Mirza'nın bu kuşatmayı iyi yönetememesi ve halkın şikayetleri sonucunda Herat valiliği Behram Mirza ve Gazi Han'dan alınıp tekrar Sam Mirza'ya verildi (1534). Sam Mirza'ya lala olarak ise Şamlu oymağından Ağzıvar Han (Uğurlu Ercan) tayin edildi (Budak Münşi Kazvinî, 2023, s.1 07; Emir Mahmud Hondmir, 1370, s.284; Kadı Ahmed Gaffârî, 2023, s. 109).

Bu atamaya emirlerin karşı çıktığı anlaşılmaktadır. Şah Tahmasb tezkiresinde bu durumu; "Mesna Sultan, Gazi Han ve Selman Sultan, halvetteyken gelerek, 'Sam Mirza'yı Ağzıvar Han ile birlikte Herat'ta bırakmamız uygun değildir.' dediler. Ben, 'Eğer itimad edilmeyeceklerse birlikte gelmesinler, eğer tereddüt varsa onların Herat'ta olmaları daha iyidir.' dedim" diye aktarır (Şah Tahmasb, 2001, s. 36).

Bu sırada Osmanlı Vezir-i azam'ı İbrahim Paşa, Tebriz'e ulaşır Erdebil'i ele geçirmek için harekete geçince Şah Tahmasb, Erdebil'i savunmak için birlikler gönderdi. Osmanlıların sayıca üstünlüğü nedeniyle Safeviler zor duruma düştü ve bazı Kızılbaş emirleri Safevilere karşı sadakatsiz davranmaya başladı. Herat hâkimi Sam Mirza'nın da Osmanlılarla ilişki kurduğu ve eski lalası Hüseyin Han'ın Osmanlı tarafına geçmek istediği söylentisi yayılınca Şah Tahmasb, Hüseyin Han'ın idamını emrederek onu öldürttü. Kaynaklara yansıdığına göre Kanuni, Sam Mirza'ya "oğlum" diye hitap etmekteydi (Kadı Ahmed Kumî, 2004, s. 236). Hüseyin Han'ın öldürüldüğünü duyan Sam Mirza, Sultan Süleyman'ın desteğini arkasında hissederek 1535 yılında Herat'ı terk etti ve Kandahar'ın fethi için yola çıktı (Budak Münşi Kazvinî, 2023, s. 107; Emir Mahmud Hondmir, 1370, s. 288). Kandahar'a geldiklerinde Kandahar valisinin karşı

⁵ Vezir-i Azam hakkında daha detaylı bilgi için bk. (Erdoğan, 2019; Erdoğan, 2024, s. 37)

koymasıyla Ağzıvar Han yapılan savaş sonucu öldürüldü (Budak Münşi Kazvinî, 2023, s.107). Savaş sırasında Sam'ın ordusu 2-3 bin kişiden oluşmaktaydı. Savaşın ilk aşamaları Sam Mirza'nın lehine ilerlese de Ağzıvar Han'ın esir düşmesi, ordunun moralini derinden sarsmış ve bu durum yenilgiyi kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu gelişmeler üzerine Sam Mirza, savaşı terk etmek zorunda kalmıştır (İskender Bey Münşi-yi Türkmen, 2019, s. 71). *Cevahirü'l-Ahbar*'da, Sam Mirza'nın geri çekilme sırasında tutsak düşme ihtimali bulunduğu, ancak müdafilerin onu tanıdıkları için takip etmedikleri belirtilmektedir (Budak Münşi Kazvinî, 2023, s. 107).

Sam Mirza, savaşı kaybettikten sonra Kirman'a gitmiş, ancak burada tutunamayarak Tabes-i Gileki'ye yönelmiştir. Burada, mülazımlarının tahrikleriyle muhalefete sürüklendiğini ve bu işe kalkıştığı için pişman olduğunu göstermek amacıyla yanında bulunan 60 mülazımını idam etmiştir (Budak Münşi Kazvinî, 2023, s. 108). İdam edilenlerin başlarını da Şah'a göndererek affını talep etmiştir (İskender Bey Münşi-yi Türkmen, 2019, s. 71). Ardından, 1537 yılında Şah'ın huzuruna çıkmış ve ondan af dilemiştir (İskender Bey Münşi-yi Türkmen, 2019, s. 74; Kadı Ahmed Gaffârî, 2023, s. 115). Bunun üzerine Şah Tahmasb, Sam Mirza'yı affetmiş ancak bir daha ona görev vermemiş ve onu göz önünden ayırmamıştır (Abdi Bey Şirâzî, 2019, s. 80). Şah Tahmasb'ın Sam Mirza'yı affetmesinde gördüğü bir rüyanın etkili olduğu belirtilmektedir. Şah Tahmasb, rüyasında İmam Rıza'yı görmüş ve İmam, ona Sam Mirza ile çatışmaması gerektiğini, çünkü Sam Mirza'nın kendisinden önce öleceğini ve tahta çıkamayacağını söylemiştir. Bu rüya üzerine Şah Tahmasb, kardeşi Sam Mirza'yı öldürmekten vazgeçmiştir (Dağlar, 2017, s. 83).

Sam Mirza'nın bunun ardından bir süre Şah Tahmasb'ın gözetiminde sakin bir yaşam sürdüğü anlaşılmaktadır. 1544 yılında Hümayun, Şah Tahmasb'a sığındığında onun için bir geçit töreni düzenlenmiş ve Tahmasb, kardeşleri Sam ve Behram Mirza'yı onu karşılamaları için göndermişti (İskender Bey Münşi-yi Türkmen, 2019, s. 112; Baharlı, 2023, s. 124, 125). Hümayun'u iyi ağırlamak isteyen Şah Tahmasb, Hümayun'un av merakını, ok atıcılığındaki maharetini bildiğinden ona bir av merasimi düzenlemiş, bu merasime Sam Mirza ve Behram Mirza'da katılarak Hümayun ile birlikte ok atmışlardır (İskender Bey Münşi-yi Türkmen, 2019, s. 112, 113).

1550 yılına gelindiğinde Sam Mirza, Şah Tahmasb tarafından Erdebil Dergahı'nın mütevellisi olarak görevlendirildi. Erdebil'e giderek vaktinin çoğunu ibadetle geçiren Sam Mirza, eseri Tuhfe-i Sami'yi de burada yazmıştı. Sam Mirza, zaman zaman da ticaretle uğraşıyor, malını halk ile paylaşarak münzevi bir hayat sürüyordu (Javanshir, 2007, s. 669). Hatta, Meşhed'de Kur'an okuduğu bir gün Tevbe Suresi'nin 34. ayetinden etkilenerek ticaretten artan yaklaşık 300 tümeni fakirlere dağıttığı kaynaklarda yer almaktadır (Dağlar, 2017, s. 83).

Sam Mirza'nın 1554'te, 16 yaşındaki oğlu Rüstem Mirza'nın düğününü kutladığı, düğünün altı ay sürdüğü ve bu düğüne diğer Safevi mirzalarının da katıldığı kaydedilmiştir. Ancak kutlamaların sona ermesinin hemen ardından Rüstem Mirza hastalanarak ölünce Sam Mirza duygusal bir çöküntü yaşamıştır (Beers, 2020, s. 129).

Bu yıllar Safevi Devleti için olaylı geçmekteyken Sam Mirza'nın bu olaylara dahil edilmediği görülmektedir. Osmanlılar 1553'te tekrar İran üzerine sefere çıkmış ardından 1555 yılında Amasya Barışı imzalanmıştı. Bunun ardından 21 yıl Osmanlılarla ciddi bir çatışma yaşanmamış ve Şah Tahmasb iç politikaya ağırlık vermişti. Bunun bir sonucu olarak 1557 yılında kendisine rakip olarak gördüğü oğlu İsmail Mirza'yı Kahkaha Kalesi'nde hapse attırdı. Bu durum şüphesiz Sam Mirza'yı endişelendirmişti.

Erdebil'de iken, halka kötü davrandıkları için Şeyhavend oymağı ile yaşadığı ihtilaf Sam Mirza'yı zor bir duruma soktu. Şeyhavend oymağı emirlerinin yaymış olduğu söylentiye göre 1560 yılında Şah Tahmasb'ın geçirdiği ciddi hastalığın ardından Sam Mirza Kazvin'e bir

çıkarma yapmış ancak Şah iyileşince geri dönmüştü. Bu durum Şah Tahmasb tarafından araştırılmış ve gerçek olmadığı anlaşılmıştır (Javanshir, 2007, s. 676).

Sam Mirza, 1562 yılında kız kardeşi Mehin Banu Sultan'ın vefatı dolayısıyla Kazvin'e gitti. Burada Meşhed'e yerleşmek için bir talepte bulunsada emirler, onun Horasan'a gönderilmemesi gerektiğini tavsiye etti. Bunun üzerine iki oğlu ile birlikte Kahkaha Kalesi'ne hapsedildi (Beers, 2020, s. 132).

Sam Mirza ve oğulları ömrünün sonuna kadar Kahkaha Kalesi'nde tutulmuşlardır (İskender Bey Münşi-yi Türkmen, 2019, s. 85). Bazı kaynaklara göre 1566 yılında Kahkaha Kalesi'nde büyük bir deprem olmuş, bulundukları odanın yıkılmasıyla birlikte hepsi hayatını kaybetmiştir (Abdi Bey Şirâzî, 2019, s. 126; Kadı Ahmed Kumî, 2004, s. 553). Ancak Şah Tahmasb'ın emriyle idam edildiklerine dair iddialar da mevcuttur. Buna göre, Sam Mirza ve oğulları zehirlenerek öldürülmeye çalışılmış ancak bu girişim başarısız olunca cellatlar tarafından boğularak öldürülmüşlerdir. İdam edilen mirzalar başlangıçta hapishanenin arazisine gömülmüş, daha sonra Erdebil yakınlarındaki Kelhuran'a nakledilmiştir (Beers, 2020, s. 133).

Membre, Tahmasb'ın sarayını ziyaret ettiğinde Sam Mirza 28 yaşındaydı. Verdiği bilgilere göre Sam Mirza, avcı kuşlarıyla zaman geçirmeyi seviyor ve şah ona çok yetki vermekten kaçınıyordu. Ayrıca ona "İstanbul'un Kralı" lakabı ile sesleniyorlardı (Membre, 1993, s. 25). Teberrailer,⁶ Şah'ın İstanbul'a nasıl gideceğini ve kardeşi Sam Mirza'yı oraya kral olarak nasıl yerleştireceğini anlatan şarkılar söylüyorlardı (Membre, 1993, s. 52).

2. Behram Mirza

17 Eylül 1517'de doğan Behram Mirza, Şah İsmail'in en küçük oğluydu. Behram Mirza'nın annesi, Musullu bir emirin kız kardeşi olup, Şah Tahmasb'ın annesiyle aynı kişiydi (İskender Bey Münşi-yi Türkmen, 2019, s. 51; Gıyasüddin Handmir, 2001, s. 555). Behram Mirza, ilk görev yeri olan Herat'a, 1530 yılında Özbeklerin Horasan seferi sırasında atanmıştır. Sam Mirza'nın Herat'ı terk ederek şehri savunmasız bırakması nedeniyle görevden alınmasının ardından Behram Mirza henüz 13 yaşında Herat valiliği görevine getirilmiştir. Behram Mirza'nın lalası olarak Tekelü aşiretinden Gazi Bey seçilmiş ve Horasan Emirü'l umerası yapılmıştır (Emir Mahmud Hondmir, 1370, s. 275; Abdi Bey Şirâzî, 2019, s. 61). Behram Mirza'nın bu görevinden önce savaş meydanlarında boy gösterdiği anlaşılmaktadır. 1528'deki Cam Savaşı'nda ordunun sağ kanadında görev alarak mücadelede bulunmuştur (Javanshir, 2007, s. 378).

1532 yılında Behram Mirza'nın yönetimindeki Herat, Özbekler tarafından yeniden kuşatılmıştır. Bu kuşatma, daha önceki saldırılardan çok daha zorlu geçmiş ve bir buçuk yıl sürmüştür (İskender Bey Münşi-yi Türkmen, 2019, s. 67). Kuşatma sırasında, yaşanan açlık ve sefaletin boyutları Behram Mirza'nın yanındaki Budak Münşi Kazvini'nin (2023) anlattıklarıyla açıkça görülmektedir. Kazvini, o dönemde yaşananları şu şekilde nakleder:

"Bir gün Gazi Han'la oturmuştuk. Muteber adamlarımdan ikisi kılıçlarını kınlarından çıkarmış olarak geldiler. Neden geldiklerini sordum. Köpek için kavgamız var. Birisi dedi ben iki üç gündür bu köpeğin peşindeyim, nihayet onu bugün okla vurdum. Onun evine girdi. Şimdi köpeği vermiyor. Diğeri de dedi ki, okla vurmuştu ama düşmemişti. Ben kılıçla vurdum. Gazi Han köpeği getirsinler diye emretti. İki hisseye bölüp hisseleri onlar arasında paylaştırdı. Kelleyi de diğeri bir kişiye verdiler" (s. 103).

Behram Mirza da bu durumu saraya rapor ederek halkın açlıktan kedi ve köpek yediğini bildirmişti (Şah Tahmasb, 2001, s. 33). Kuşatma sırasında yaşanan zorluklar ve uzayan süre, ilginç olaylara da yol açmıştı. Özbek lider Ubeydullah Han'ın ordusundaki bazı komutanlar,

⁶ Teberrailer hakkında detaylı bilgi için bk. (Mazlumi, 2021)

Safevi askerlerinin iâşe sıkıntısı çekmesini fırsat bilerek, kuşatma altındaki kaleye yüksek fiyatlarla erzak satmış ve ticaret yapmışlardı. Bunun yanı sıra, Özbekler iyi niyet göstergesi olarak Safevi yöneticilerinden Behram Mirza'ya bir süt kuzusu ve tay göndermişlerdi (İskender Bey Münşî-yi Türkmen, 2019, s. 69).

Behram Mirza ve Gazi Han daha fazla direnemeyeceklerini anlayınca Ubeydullah Han'a bir elçi göndererek barış talebinde bulundular. Elçi aracılığıyla ilettikleri öneri, Özbeklerin Herat'tan birkaç menzil geri çekilmesi ve Kızılbaşlara zarar vermemesi durumunda, şehri sessizce terk ederek Irak tarafına gidecekleri şeklindeydi. Ancak Ubeydullah Han, bu talebi ret ederek **“gelip benim çadırımın ipi altından geçsinler ve selametçe yollarına devam etsinler”** cevabını vermiştir (Çınar, 2011, s. 82). Olumsuz yanıt alan Behram Mirza'nın yardımına Şah Tahmasb yetişmiştir. Tahmasb, Herat'ın Özbek kuşatması altında olduğuna dair haberi alınca ordusuyla Horasan'a hareket ederek şehri kuşatmadan kurtardı. Kuşatma sırasında şehir halkı ciddi zorluklar çekmiş, Tekelü gazilerinin halka yönelik eziyetleri büyük şikayetlere neden olmuştu. Bu durum üzerine Şah Tahmasb, Herat valiliğini Behram Mirza ve Gazi Han'dan alarak yönetimi tekrar Sam Mirza'ya devretti (İskender Bey Münşî-yi Türkmen, 2019, s. 70; Budak Münşi Kazvinî, 2023, s. 107).

Herat valiliğinden alındıktan sonra Safevi-Osmanlı mücadelelerinde önemli bir rol oynayan Behram Mirza, 1534 yılında Osmanlıların doğu seferinde Safevilerin öncü kuvveti olarak görev almıştır. Behram Mirza'nın komutasındaki Safevi ordusu, Osmanlı öncü kuvvetleriyle Kızıl Ören nehri civarında karşılaşmış, ancak Behram Mirza ve maiyeti, Osmanlı karşısında geri çekilmek zorunda kalmıştır (İskender Bey Münşî-yi Türkmen, 2019, s. 77). Bir süre sonra Osmanlı ordusu, ikmal sıkıntıları ve kış şartları nedeniyle Musul civarında kışlamak zorunda kalmış, ardından, ertesi yıl, Kanuni Sultan Süleyman ikinci bir sefer düzenlemiştir. Ancak, Dercüzin'de Osmanlı öncüleri mağlup olmuş ve Osmanlılar Anadolu'ya çekilme kararı almıştır. Bu süreçte Behram Mirza, bazı emirlerle birlikte Osmanlı ordusunu takip etmekle görevlendirilmiştir. Behram Mirza liderliğindeki Safevi kuvvetleri, Osmanlı paşası Muhammed Paşa komutasındaki bir orduyla savaşmış ve zafer kazanmıştır (İskender Bey Münşî-yi Türkmen, 2019, s. 78). Bu çatışmada, Osmanlı ordusunun önemli isimlerinden Sinan Paşa hayatını kaybetmiş, Ulama ve Muhammed Paşa ise geri çekilmiştir (Kadı Ahmed Gaffârî, 2023, s. 113). Abdi Beğ Şirazi'nin (2019) verdiği bilgiye göre, 250 Osmanlı askerinin öldürüldüğü bu çatışmada Behram Mirza önemli ganimetlerle geri dönmüştür (75). Şah Tahmasb da tezkiresinde bu olayı kendisine gönderilen bir haberciden öğrendiğini ve Behram Mirza'nın beraberinde 100 esir getirdiğini nakletmiştir (Şah Tahmasb, 2001, s. 52). Ayrıca, bu zaferin ardından **Erciş Kalesi Safevilerin kontrolüne geçmiştir** (İskender Bey Münşî-yi Türkmen, 2019, s. 79). Behram Mirza'nın bu zaferi, Kızılbaş ordusunda itibarını daha da artırmıştır. Öyle ki, Kızılbaş askerleri, Behram Mirza'nın komutası olmadan sefere çıkmak istememiş, veyahut gönülsüz gitmiştir. Tezkire'de geçen bir olayda Şah Tahmasb, Behram olmadığı için ordusunu bekletmek durumunda kalmış, Kızılbaşlar; *“Behram Mirza emirlerle birlikte gelmeyip bize katılmadığı müddetçe bizim hiçbir tarafa gitmemiz uygun değildir,”* demiştir (Şah Tahmasb, 2001, s. 65). Ayrıca, Osmanlı'nın bu seferi sırasında Sam Mirza'nın isyanı ve Hüseyin Han Şamlu'nun Osmanlı ordusuna katılacağı söylentileri ortaya çıkınca Şah Tahmasb, hem iç düzeni sağlamak hem de Şamlu boyundaki isyan riskini azaltmak için, kardeşi Behram Mirza'yı Şamlu boyunun başına atamış ve Emirü'l umeralık makamını da Şamlulardan alarak Behram Mirza'ya vermiştir (Javanshir, 2007, s. 352).

Behram Mirza daha sonra, Safevi Devleti'nin önemli stratejik bölgelerinden biri olan **Gilan eyaletine vali olarak atanmıştır**. 1537 yılında Gilan hâkimi Karkiya Sultan Hasan bin Karkiya Han Ahmed'in ölümü üzerine bu görevi üstlenen Behram Mirza'nın yanında, yönetimde kendisine destek olmak üzere Kara Kaymaz Zülkadir ve diğer devlet adamları görevlendirilmiştir (Budak Münşi Kazvinî, 2023, s. 124; Abdi Bey Şirâzî, 2019, s. 79). Ancak bu kişiler arasında

anlaşmazlıkların olduğu ve birbirlerine muhalif oldukları belirtilmektedir. Abdi Bey Şirâzî 'nin (2019) aktardıklarına göre, bu durum Behram Mirza'nın valilik döneminde ciddi sıkıntılara yol açmıştı (s. 79).

Gilan'da otoritesini tam anlamıyla sağlayamayan Behram Mirza, Gilan'da bulunduğu sırada, bölgenin nüfuzlu liderlerinden olan ve Şah Tahmasb tarafından “Muzaffer Sultan” olarak adlandırılan **Kiya Hor Kiya Gilek** ile mücadele etmek zorunda kalmıştır (Abdi Bey Şirâzî, 2019, s. 80). **Cevahirü'l Ahbar'a** göre, Behram Mirza Gilan'a geldiğinde, Muzaffer Sultan da askeri kuvvetleriyle Gilan'a girmiş ve Behram Mirza, Muzaffer Sultan'ı **hapsederek etkisiz hale getirmiştir**. Ancak bu hamle, bölgede huzursuzlukları artırmış ve Behram Mirza'nın Gilan üzerindeki yönetim sürecini daha da zorlaştırmıştır. Behram Mirza'nın halka kötü davranması ve halkın sevdiği Muzaffer Sultan'ı hapsedtirmesi, Gilan ve Biyepes bölgelerinde geniş çaplı bir isyana yol açmıştır. Behram Mirza'nın mülazımları arasındaki güvensizlik ve düşmanlık, Mirza'nın Gilan siyasetine ilgisiz kalması ve yerel güçlerin büyük ölçüde Muzaffer Sultan'dan yana olması Gilan'ın kaybıyla sonuçlandı. İsyân sonucunda Behram Mirza, Gilan'dan yarı çıplak bir şekilde kaçarak alelacele Kazvin'e çekilmek zorunda kaldı (Budak Münşi Kazvinî, 2023, s. 125). Muzaffer Sultan ise bir süre sonra Osmanlı'ya biat etti; ancak Kanuni Sultan Süleyman'ın bölgeden çekilmesiyle birlikte gücünü kaybetti. Daha sonraki savaşlarda mağlup olan Muzaffer Sultan, Gilan'dan çıkarıldı ve son olarak Şah Tahmasb'ın emriyle yakılarak idam edildi (İskender Bey Münşî-yi Türkmen, 2019, s. 126).

1540 yılında, Behram Mirza'nın adı Gökçe Sultan Kaçar ile birlikte Kürdistan vilayetinde otoriteyi yeniden sağladıkları bir olayda geçmektedir (Çınar, 2011, s. 101). Aynı tarihte, Şah Tahmasb, annesi Taçlı Begüm'ü Şiraz'a sürgün etmiştir. Bu kararın arkasında, Taçlı Begüm'ün Şah Tahmasb'ı zehirleyerek Behram Mirza'yı tahta çıkarmak istediği yönündeki dedikoduların yayılması etkili olmuştur (Membre, 1993, s. 31).

1544 yılında ise Behram Mirza'nın Safevilere sığınan Babür hükümdarı Hümayun'un karşılama törenine katıldığını görmekteyiz. Hümayun gelişen siyasi olaylardan dolayı kendi topraklarını terk ederek Şah Tahmasb'a sığınmış, Şah Tahmasb da, Hümayun'a hürmet göstererek kardeşleri Sam ve Behram Mirza'yı onu karşılamak için göndermişti (Abdi Bey Şirâzî, 2019, s. 86; İskender Bey Münşî-yi Türkmen, 2019, s. 112). Kaldığı süre boyunca da Behram ve Sam Mirza onunla yakından ilgilenmekteydi. Hümayun için düzenlenen av merasimine Behram Mirza'nın da iştirak ederek Hümayun ile birlikte ok attığı bilinmektedir (İskender Bey Münşî-yi Türkmen, 2019, s. 113). Bir süre sonra Behram Mirza, Hümayun'un varlığından rahatsız olmaya başlamış ve Şah Tahmasb'ı da Hümayun'a karşı kıskırtmıştır. Behram Mirza'nın Hümayun'a bakışını değiştiren olay Gülbeden Hümayunname'sinde (1987) şu şekilde anlatılmaktadır:

“Şah Tahmasb bir gün toy sırasında Hümayundan Şir Şah gibi güçsüz bir düşmana nasıl yenilmiş olduğunu sorar; o da kardeşlerimin bana gösterdikleri karşılıktan der; bunun üzerine Tahmasb, siz kardeşlerinize nasıl davranıyordunuz? diye sorar ve o sırada sofrada hizmet etmekte olan kendi kardeşi Behram Mirzayı göstererek: İşte kardeşlere böyle davranılmalıdır der.” (s. 91).

Kaynaklarda Behram Mirza'nın bu olaya alındığı yazılır ve Hümayun ile Şah Tahmasb'ın arasının açılmasında Behram Mirza'nın etkili olduğu belirtilir.

1546 yılında, Elkas Mirza isyanı esnasında Behram Mirza'nın Hemedan ve Huzistan valisi olduğu anlaşılmaktadır (Kadı Ahmed Gaffârî, 2023, s. 119). Halk arasında Behram Mirza'nın Hemedan'da bulunan güçleriyle birlikte Elkas Mirza'nın isyanına iştirak ettiği ve Osmanlı'ya iltica edeceği konuşulmaya başlanınca (Abdi Bey Şirâzî, 2019, s. 88), Şah Tahmasb, Behram Mirza'yı yanına çağırarak ve bu dedikodulara son vermek istemiştir (Budak Münşi Kazvinî,

2023, s. 134). Behram Mirza da türlü hediyelerle Şah Tahmasb'ın huzuruna gelmiş ve elini öpmüştür (Budak Münşi Kazvinî, 2023, s. 134, 135).

Elkas Mirza'nın Osmanlı'ya iltica etmesiyle Kanuni Sultan Süleyman'ın gözünü tekrar şarka çevirmesine neden olmuş ve Osmanlı-Safevi savaşları tekrar başlamıştı (Aliev, 1995, s. 55). Osmanlı'ya karşı doğrudan bir meydan savaşı yapmak yerine akın ve yağmalarla Osmanlı ordusunu yıpratmayı hedefleyen Şah Tahmasb'a, bu stratejik akınlarda Behram Mirza da destek vermektedir. 1548 yılında Behram Mirza, İsmail Mirza ile birlikte Osmanlı topraklarına düzenlenen akınlara katılmıştır. Bu akınlardan biri sırasında, Kars Kalesi'ni onarmak ve savunmakla görevlendirilen Osman Çelebi'ye karşı saldırıda bulunulmuş, Osman Çelebi teslim olmak zorunda kalmıştır. Ancak, teslimiyetine rağmen, İsmail Mirza'nın emriyle öldürülmüştür (Kırzioğlu, 1998, s. 189). Behram Mirza'nın bu savaşa fiilen katılıp katılmadığı konusu belirsizliğini korumaktadır. Bazı kaynaklar, Behram Mirza'nın savaşın ardından düzenlenen akınlara iştirak ettiğini belirtmektedir. Ancak kesin olan, Behram Mirza'nın bu akında serdar olarak görev yaptığı ve İsmail Mirza'nın onun maiyetinde bulunduğu (İskender Bey Münşi-yi Türkmen, 2019, s. 83).

Bu seferin ardından Bayburt üzerine yönelen Behram Mirza, orada bulunan Osmanlı kuvvetlerinin başında bulunan Muhammed Paşa ile çarpışmıştır (İskender Bey Münşi-yi Türkmen, 2019, s. 84). Sırasıyla Pasin, Erzurum ve Bayburt'a yapılan bu akınlardan ardından dağınık halde bulunan Safevi akıncıları, Şah Tahmasb'ın da katılımıyla birleşik bir kuvvet oluşturmuştur (Kırzioğlu, 1998, s. 190). Behram Mirza, Bayburt'ta Osmanlı askerine karşı zafer kazanırken, Elkas Mirza Hemedan'a giderek Behram Mirza'nın ailesini esir almış ve yanında götürmüştür (Budak Münşi Kazvinî, 2023, s. 124; İskender Bey Münşi-yi Türkmen, 2019, s. 84; Kırzioğlu, 1998, s. 196). Behram Mirza'nın cariyelerini ise yanında bulunan mülazımlarına pay etmiştir (Abdi Bey Şirâzî, 2019, s. 94). Ailesinin esir edildiği haberini alan Behram Mirza, Elkas Mirza'nın üzerine yürüyünce bu haberi alan Elkas Mirza geri çekilmiştir (İskender Bey Münşi-yi Türkmen, 2019, s. 84). Önce Şiraz'a daha sonra Bağdat'a çekilen Elkas Mirza, burada Şah Tahmasb'dan affını istemiş ancak bir cevap alamamıştır (Şah Tahmasb, 2001, s. 70). Behram Mirza, Elkas Mirza'yı takip ederken Irak-ı Acem bölgesinde bulunan Kaşan'a gelmiş, Elkas Mirza'nın Kaşan halkına zulmettiğini görmüş ve bu halkı ihya etmeye çalışmıştır (Abdi Bey Şirâzî, 2019, s. 95). İran'a gelir gelmez Safevi emirlerinin kendisine tabi olacağını düşünen ancak beklentilerinin aksine bir destek bulamayan Elkas Mirza, başarısızlığını kabullendiği noktada, esaret altında tuttuğu Behram Mirza'nın oğlu Bediuzzaman Mirza'yı iyi niyet göstergesi olarak Şah Tahmasb'a teslim etmiştir (Budak Münşi Kazvinî, 2023, s. 140). Ancak buna rağmen Elkas Mirza, Şah Tahmasb tarafından affedilmemiştir. Bunun ardından, yardımını umduğu emirlerin yanına giden Elkas Mirza onların da kendisine sırt çevirmesiyle tamamen yalnız kalmıştır. Bu sırada, 20 bin kişilik bir kuvvetle Elkas Mirza'nın peşine düşen Behram Mirza, onu Erdelanlı Surhab'ın kontrolündeki Merivan Kalesi'nde kısıtırarak kaleyi kuşatmıştır (İskender Bey Münşi-yi Türkmen, 2019, s. 85). Kuşatma sırasında kızamığa yakalanmasına rağmen Behram Mirza kuşatmayı sürdürmüştür (Budak Münşi Kazvinî, 2023, s. 141). Şah Tahmasb'ın emriyle, Erdelanlı Surhab, Elkas Mirza'yı teslim etmek zorunda kalmıştır (İskender Bey Münşi-yi Türkmen, 2019, s. 85).

Elkas Mirza, teslim olduktan sonra Behram Mirza ile görüşmek istemiş, ancak Behram Mirza'nın hastalığının ilerlemesi nedeniyle onu tanıyamadığı belirtilmiştir (Budak Münşi Kazvinî, 2023, s. 141). Kaynaklara göre Behram Mirza, 1549/1550 yıllarında kuşatma sırasında yakalandığı kızamık hastalığından dolayı 34 yaşında hayatını kaybetmiş (Budak Münşi Kazvinî, 2023, s. 141), naaşı ise Meşhed'e defnedilmiştir (Kadı Ahmed Gaffârî, 2023, s. 123). Elkas Mirza ise ele geçirildikten sonra, daha önce isyan eden kardeşi Sam Mirza ve oğullarıyla birlikte Kahkaha Kalesi'ne hapsedilmiştir.

Membre'nin verdiği bilgiye göre Behram Mirza, Şah Tahmasb'a oldukça yakın durmaktaydı. Şah Tahmasb, Merend'de kışlarken Behram Mirza'nın çadırı onun çadırının yanına kurulmuştu (Membre, 1993, s. 20). Yine Tebriz'deki sarayda Behram Mirza'nın odası Şah Tahmasb'ın yatak odasının yakınında bulunmaktaydı (Membre, 1993, s. 29). Karşılama törenlerinde de Behram Mirza, Şah Tahmasb'ın yanında oturmaktaydı (Membre, 1993, s. 21). Ava çok düşküncü ve birçok avcı kuşu vardı. Evinde sürekli eğlence tertip eder ve çokça alkol tüketirdi. Emrinde birçok yakışıklı ve iyi giyimli mülazımı bulunmaktaydı (Membre, 1993, s. 25).

Behram Mirza'nın Hüseyin Mirza, İbrahim Mirza ve Bediuzzaman Mirza adında üç oğlu bulunmaktaydı (Abdullatif Kazvinî, 2011, s. 62; İskender Bey Münşî-yi Türkmen, 2019, s. 158). Devletin önemli kademelerine getirilen bu mirzalardan bazıları Şah Tahmasb'a damat olmuşlardır (İskender Bey Münşî-yi Türkmen, 2019, s. 156). İbrahim Mirza, Şah Tahmasb'ın kızı Gevher Sultan ile evlenmiş ve bu evlilikten bir kızı olmuştur. Bediuzzaman Mirza ise Safevi tarihinde önemli bir yere sahip olan ve zaman zaman yönetimde etkili olan Şah Tahmasb'ın kızı Perihan Hanım ile evlenmiş ve bu evlilikten Behram adında bir oğlu olmuştur (İskender Bey Münşî-yi Türkmen, 2019, s. 157, 158). Diğer oğlu Sultan Hüseyin Mirza'nın Osmanlı ile yapılan savaşlarda aktif rol aldığı ve Osmanlı güzergahlarını yağmalama görevinde yer aldığı bilinmektedir (İskender Bey Münşî-yi Türkmen, 2019, s. 88). 1558 yılında Kandahar kuşatmasına katılmış ve Kandahar fethedildikten sonra Şah Tahmasb tarafından buranın idaresi kendisine verilmiştir. Kaynaklara göre, Sultan Hüseyin Mirza yaklaşık 20 yıl boyunca Kandahar'da hüküm sürmüştür (İskender Bey Münşî-yi Türkmen, 2019, s. 105). Sultan Hüseyin Mirza, Şah II. İsmail döneminde hayatını kaybetmiş ve geride beş oğul bırakmıştır. Şah II. İsmail döneminde, Şah'ın emriyle birçok Safevi mirzasının idam edilmesine karşın, Hüseyin Mirza'nın eceliyle öldüğü kayıtlara geçmiştir (İskender Bey Münşî-yi Türkmen, 2019, s. 157).

Behram Mirza'nın diğer oğlu İbrahim Mirza, Şah Tahmasb'ın ölümünün ardından yaşanan taht kavgalarında önce Şah II. İsmail'in rakibi Haydar Mirza'yı, ardından da o öldükten sonra kardeşi Mustafa Mirza'yı desteklemiştir (İskender Bey Münşî-yi Türkmen, 2019, s. 219). Şah Tahmasb, 1556 yılında İbrahim Mirza'ya Meşhed valiliği görevini vermiştir (Abdi Bey Şirâzî, 2019, s. 103). Daha sonra Meşhed'e Muhammed Han atanmıştır. Muhammed Han'ın oğlu Kazak Han'ın Meşhed'de halka zulmettiğini duyan Şah Tahmasb, Sultan İbrahim ve kardeşi Bediuzzaman'ı, bölgedeki karışıklıkları düzeltmek ve düzen sağlamak için görevlendirmiştir (Kadı Ahmed Gaffârî, 2023, s. 135). 1565 yılında karışıklıkların giderilmesinin ardından İbrahim Mirza, Şah Tahmasb'ın emriyle tekrar Meşhed valiliğine atanmıştır (Abdi Bey Şirâzî, 2019, s. 120).

1576 yılında Mühürdar Koç Halife yaşlılığından ötürü azledilmiş yerine mühürdar olarak İbrahim Mirza atanmıştır (Rumlu Hasan, 2017, s. 76). İbrahim Mirza'nın ayrıca orduda Eşikağasıbaşı olarak görev yaptığı ve bu görevini Şah Tahmasb'ın ölümüne kadar sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Ancak Şah II. İsmail döneminde gözden düşen İbrahim Mirza, Şah II. İsmail'in onu öldüreceğinden şüphelendiği için kendisini evine kilitlemiş ve dört gün boyunca odasından çıkmamıştır. Cellatlar evine zorla girerek onu katletmişlerdir (İskender Bey Münşî-yi Türkmen, 2019, s. 237, 238). Behram Mirza'nın üçüncü oğlu olan ve daha önce Elkas Mirza isyanında adından sıkça söz ettiğimiz Bediuzzaman Mirza da devlet içinde çeşitli görevlerde bulunmuş, Sistan ve Nimruz valiliği yapmıştır (İskender Bey Münşî-yi Türkmen, 2019, s. 158). O da kardeşi İbrahim Mirza gibi, Şah II. İsmail'in emriyle valiliğini yaptığı Sistan'da öldürülmüştür (İskender Bey Münşî-yi Türkmen, 2019, s. 239). Bediuzzaman Mirza ve İbrahim Mirza'nın şair bir kişiliğe sahip olduğu, müzik ve minyatür sanatında da oldukça yetenekli oldukları bilinmektedir (Aydoğmuşoğlu, 2024, s. 62).

3. Sonuç

Şah İsmail'in oğulları Tahmasb, Elkas, Behram ve Sam Mirza, Safevi Devleti'nin kaderini şekillendiren önemli roller üstlenmiştir. Bu kardeşler, devletin güçlenmesi, isyanların

bastırılması ve dış tehditlere karşı savunulmasında kritik görevler almış; aynı zamanda birbirleriyle ve merkezi otoriteyle olan ilişkileri, dönemin siyasi dengelerini büyük ölçüde etkilemiştir. Bu kardeşler, Şah İsmail'in vefatıyla ortaya çıkan otorite boşluğunda farklı roller üstlenmiş, her biri kendi yetenekleri, sadakatleri ve hırslarıyla devlete yön vermiştir. Ancak bu süreçte kardeşler arasındaki rekabet, Safevi hanedanının içsel sorunlarını da derinleştirmiştir.

Şah Tahmasb, genç yaşta tahta geçmesine rağmen merkezi otoriteyi sağlamlaştırmış, Kızılbaş emirlerinin gücünü dengeleyerek devleti yeniden toparlamayı başarmıştır. Bununla birlikte, diğer kardeşlerinin özellikle Elkas ve Sam Mirza'nın isyanlarıyla uğraşmak zorunda kalmıştır. Elkas Mirza'nın Osmanlı'ya sığınarak gerçekleştirdiği taht mücadelesi, sadece Safevi Devleti içinde değil, Osmanlı-Safevi ilişkilerinde de gerginlik yaratmıştır. Sam Mirza'nın isyanları ve başarısızlıkları ise hem kişisel hem de siyasi anlamda ağır sonuçlar doğurmuş, bu süreç onu gözetim altında münzevi bir hayata sürüklemiştir. Kardeşi Elkas Mirza gibi isyan ederek Osmanlı'dan yardım umduğu için, kendisine "Kanuni Sultan Süleyman'ın evladı" lakabı takılmıştır.

Behram Mirza ise kardeşler arasında en sadık olanı olarak dikkat çekmiş, çeşitli valilikler yapmış ve Safevi-Osmanlı mücadelelerinde önemli görevler üstlenmiştir. Ancak, Gilan Valiliği sırasında yerel halkla yaşadığı sorunlar ve yönetim zafiyetleri, onun hanedandaki itibarı üzerinde olumsuz bir etki bırakmıştır. Şah Tahmasb'a sadık kalarak eceli ile vefat etmiştir.

Yazar Katkı Oranı (Authorship Contributions): Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Kaynakça

- Abdi Bey Şirâzî. (2019). *Tekmiletü'l-Ahbâr* (Ş. Deniz & H. Asadi, Çev.). İstanbul: Bilge Kültür-Sanat Yayınları.
- Abdullatif Kazvini. (2011). *Lübbü't Tevarih* (H. Mohemmednejad, Çev.). "Safevi Tarihi" adıyla. Ankara.
- Aliev, S. M. (1995). Elkas Mirza. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 11, s. 55). İstanbul: TDV Yayınları
- Aydoğmuşoğlu, C. (2024). Şah II. İsmail (1576-1577) devri siyasi ve dini hadiseleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 7(48), 59-67.
- Baharlu, İ. (2023). "Arznâme" ve "Hulâsatü't-tevârih" eserlerinde Akkoyunlu ve Safevi ordularının resmigeçitleri (Çeviri-Tıpkıbasım-İnceleme). Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Beers, T. S. (2020). *The Lives of Sām Mīrzā (923–75/1517–67): Dynastic Strife and Literary World-Building in Early Safavid Iran* (Ph.D. Dissertation). University of Chicago.
- Budak Münşî Kazvînî. (2023). *Cevâhirü'l-Ahbâr* (Ş. Deniz, Çev.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Çınar, G. K. (2011). *Safevî-Özbek Siyasî İlişkileri ve Osmanlı'nın Tesiri (1524-1630)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Çınar, G. K. (2017). *Safevîlerde Hükümdar unvanları ve hâkimiyet anlayışı*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Dağlar, M. (2019). *İran'da Kızılbaşlıktan Şiîliğe Geçiş*. İstanbul: Önsöz Yayıncılık.
- Emir Mahmud Hondmir. (1992). *İran der Ruzgar-ı Şah İsmail ve Şah Tahmasb-ı Safevî* (G. R. Tabatabaî, Neşr.). Tahran.

- Erdoğan, E. (2019). Safevilerde Vezir-i Azamlık Müessesesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(19), 111-120.
- Erdoğan, E. (2024). *Safevi Devleti'nin merkez ve taşra teşkilatı*. İstanbul: Yeditepe Akademi.
- Gıyasüddin Handmir. (2001). *Tarih-i Habibü's-Siyer* (C. 4). Tahran.
- Gülbeden. (1987). *Hümâyûnname* (A. Yelgar, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Gündüz, T. (2010). Tahmasb. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 39, ss. 413-415). İstanbul: TDV Yayınları
- İskender Bey Münşî-yi Türkmen. (2019). *Târîh-i Âlem-ârâ-yı Abbâsî* (C. I, 1-2-3. Kısımlar) (A. Genceli, Çev.; İ. Aka, Yay. Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Javanshir, B. (2007). *İran'daki Türk boyları ve boy mensubu kişiler (Safevî Dönemi-I. Şah Tahmasb hâkimiyetinin sonuna kadar/1576)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kadı Ahmed Gaffârî. (2023). *Târîh-i Cihân-Ârâ (Osmanlılar, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safeviler)* (B. Gündüz, Çev.). İstanbul: Bilge Kültür-Sanat.
- Kadı Ahmed Kumî. (2004). *Hulasatü't-tevarih* (C. I). İhsan Eşraki. İntişarat-ı Daneşgah-ı Tahran.
- Kırzioğlu, F. (1998). *Osmanlıların Kafkas ellerini fethi*. Ankara: TTK Basımevi.
- Konukçu, E. (1992). Behrâm-ı Gûr. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 5, s. 356). İstanbul: TDV Yayınları
- Mazlumi, F. (2021). Safeviler döneminde Teberrailer. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3(5), 77-84.
- Membre, M. (1993). *Mission to The Lord Sophy of Persia (1539-1542)* (A. H. Morton, Çev.). London.
- Rumlu Hasan. (2004). *Ahsenü't Tevarih (Şah İsmail Tarihi)* (C. Cevan, Çev.). Ardıç Yayınları.
- Rumlu Hasan. (2017). *Ahsenüt Tevarih (Safevi Şahı II. İsmail)* (H. Asadi & C. Cevan, Çev.). İstanbul: Bilge Kültür-Sanat.
- Şah Tahmasb. (2001). *Tezkire-i Şah Tahmasb* (H. Kırlangıç, Çev.). Ankara.
- Şefkat, U. M. (2022). *Elkas mirza isyanı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara.
- Türk, Ü. U. (2017). *Safevi Devleti'nin Özbek Hanlıkları ve Babür Devleti ile siyasi ilişkileri (1526-1722)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uydu Yücel, M. (2012). Ubeydullah Han. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 42, ss. 22-23). İstanbul: TDV Yayınları
- Yıldırım, N. (2008). *Fars mitolojisi sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.